

geschreven, zoals ook Malfliet vindt, maar voor Willem de Cisterciënzer lekebroeder, aan wie het in die hoedanigheid zelfs verboden was te lezen (p. 251), lijkt het auteurschap ook niet voor de hand te liggen. Willem is een veel voorkomende naam, en er kunnen in het tweede kwart van de dertiende eeuw zoveel aldus geheten geestelijken hebben rondgelopen tussen Gent en Hulst die geen sporen in de bronnen hebben nagelaten, of zo onopvallend daarin figureren dat nog niemand op de gedachte is gekomen dat zij de auteur van *Madocke* en de *Reynaert* zouden kunnen zijn. Te vrezen valt dat Willem van Boudelo zo'n hardnekkige kandidaat is juist omdat hij in de (waarschijnlijk) goede periode wél veelvuldig in de bronnen wordt aangetroffen. Maar ook op basis van wat Malfliet aanvoert blijft de identificatie van Willem van Boudelo als auteur van de *Reynaert* weinig meer dan een gissing, en niet eens een erg aannemelijke.

Aldus blijft er van Malfliets betoog weinig over. Voor de achtergronden van de *Reynaert* brengt zijn boek weinig nieuws, en ook de toeschrijving van de roman aan Willem van Boudelo heeft Malfliet, ondanks zijn 'ontdekking', niet verder kunnen onderbouwen. Het meest nuttig zijn nog de bijlagen met de verwijzingen naar de oorkondeteksten waarin de (vermeende) auteurs worden vermeld, maar dan eigenlijk alleen als startpunt voor verder onderzoek; in zichzelf vertonen ook zij teveel gebreken.

Adres van de auteur: Huygens Instituut voor Nederlandse geschiedenis, Postbus 90755, 2509 LT Den Haag; jan.burgers@inghist.nl

Eind goed, al goed?

MIKE KESTEMONT

Naar aanleiding van: Roland Draux, *Beatrijs' biecht. Stilistisch en semiotisch onderzoek*. Saarbrücken: Lambert Academic Publishing, 2009, 261 p. ISBN 978-8383-2303-9. Prijs: € 79,-.

De *Beatrijs* behoort ongetwijfeld tot de *Überanon* van de Middelnederlandse letterkunde. Het verhaal, uniek overgeleverd in handschrift DEN HAAG, KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, 76 E 5, vertelt

in amper 1038 verzen het meeslepende verhaal van de jonge kosteres Beatrijs, die op gegeven ogenblik haar klooster verlaat, verleid door de onweerstaanbare charmes van een hoofde jongeman. Hoewel het liederlijk bestaan in de buitenwereld haar aanvankelijk weet te bekoren, stapelen de tegenslagen zich al gauw op en ziet de arme vrouw, verlaten door haar minnaar, zich zelfs gedwongen in de prostitutie te stappen. Na heel wat aarzelingen, komt zij uiteindelijk tot inkeer en keert terug naar het klooster. Gelukkig blijkt Maria tijdens haar afwezigheid haar plaats in de gemeenschap te hebben overgenomen, zodat haar dwaling onopgemerkt is gebleven. Aan het einde van het verhaal kan Beatrijs eindelijk haar hart luchten en biecht zij haar zonden op bij de abt van het klooster die haar absolutie schenkt.

'Eind goed, al goed', zou men denken, maar Roland Draux dacht daar anders over. In *Beatrijs' biecht*, de studie die hier besproken wordt, biedt deze Brusselse onderzoeker een verslag van zijn promotie-onderzoek naar de oorspronkelijkheid van het slot van de *Beatrijs*. Verschillende onderzoekers hebben in het verleden namelijk betwijfeld of de slotpassage van de tekst – de biechtfase in vs. 865-1038 – oorspronkelijk wel deel uitmaakte van de legende (p. 11-12). Mogelijk werd het slot zelfs toegevoegd door een andere auteur. Deze kwestie stelt Draux in zijn studie centraal.

Draux onderzocht de oorspronkelijkheid van Beatrijs' biecht vanuit drie invalshoeken en rapporteert zijn bevindingen in evenveel hoofdstukken: een stylometrische benadering, een 'narratieve, syntactische' ontleding en tot slot een 'semiotische analyse' met aandacht voor het historisch functioneren van de tekst. In het eerste hoofdstuk (p. 17 e.v.) benadert Draux de kwestie vanuit de kwantitatieve stijlleur ('stilostatistiek') en gaat na of er tussen de biecht-passage en de rest van de tekst belangrijke verschillen bestaan op het vlak van drie parameters: het gebruik van woorden, woordsoorten en bijzinnen. Uit zijn analyse concludeert de onderzoeker dat er te weinig verschillen zijn wat betreft de onderzochte kenmerken om een identiek auteurschap voor beide tekstdelen te verwerpen, integendeel (p. 102-103). De enkele verschillen die zich voordoen zijn volgens Draux toe te schrijven aan de inhoudelijke verschuiving aan het slot.

In het tweede hoofdstuk analyseert Draux de *Beatrijs* 'syntagmatisch', als een semiotische op-eenvolging van verhaalsegmenten (p. 104 e.v.). Zijn denkkader is hier sterk structuralistisch geïnspireerd, wat opvalt aangezien deze benaderingswijze in de laatste jaren minder beoefend is in de medioneerlandistiek – en daarom wat verouderd kan overkomen. Via de modellen van bijvoorbeeld Greimas tracht Draux de *Beatrijs* tot zijn essentiële narratieve structuur te herleiden. Interessant is de wijze waarop Draux de samenhang tussen de 'beweging' in tijd en ruimte onderzoekt in het spoor van J. Reynaert (bv. p. 108). Draux tracht vervolgens de semiotische structuur van de *Beatrijs* in verband te brengen met tal van andere middeleeuwse klassiekers, zoals *Mariken van Nieumeghen*, *Elckerlijc* of zelfs Dantes *La divina commedia*. De overtuigingskracht die van deze vergelijkingen uitgaat is nietemin van een erg wisselend niveau. Draux tracht hard te maken dat de biecht-passage 'in het verhaal' semiotisch gesproken noodzakelijk was, omdat 'het laatste verhaalproces in de *Beatrijs*, de biecht, het selecteren van alle voorafgaande segmenten schijnt bepaald te hebben' (p. 157). Het voorgaande krijgt pas betekenis bij gratie van het slot, stelt Draux.

Waar het tweede hoofdstuk bijwijlen erg abstract is, wordt Draux's behandeling in het derde hoofdstuk (p. 158 e.v.) iets concreter. Hij benadert hier de *Beatrijs* op dezelfde wijze als die waarop Levi-Strauss de 'mythe' heeft benaderd (bv. p. 164 e.v.), met veel aandacht voor de abstracte contrasten die de persoonlijke ontwikkeling van Beatrijs (bv. zondig vs. deugdzaam) en het verhaal in zijn geheel karakteriseren (bv. zuiverheid vs. zonde, gebod vs. verbod). Een waardevol aspect is gelegen in de historische contextualisering waarvan Draux in dit hoofdstuk werk maakt: onder meer door zijn bondige bespreking van de middeleeuwse biecht (p. 160-162; 179-182; 189-192) in de context van Latijnse exempla (p. 206-209), raakt de auteur meer de kern van zijn vraagstelling. Interessant is de hypothese dat het klooster na Beatrijs' terugkeer een soort allegorische voor-

stelling van het vagevuur vormt ('een gesloten ruimte, noch in de hel, noch in de hemel') want slechts door het biechtsacrament kan de non uiteindelijk vergiffenis bekomen (p. 182). De auteur reikt hier verschillende argumenten aan voor de opvatting dat de biecht inderdaad een oorspronkelijk deel van de legende zou hebben uitgemaakt. Beschouwd in de context van de kerkelijke ontwikkelingen in de dertiende en veertiende eeuw, reikt de biecht-passage volgens Draux immers de sleutel aan die noodzakelijk is om het begin van de tekst te kunnen interpreteren (p. 220).

Van meet af aan was duidelijk dat Draux met zijn onderzoek en de presentatie daarvan voor een moeilijke taak stond. Zijn methodologie bijvoorbeeld wijkt immers sterk af van de vigerende werkwijzen in de medioneerlandistiek. Deze studie zal daarom voor de meeste medioneerlandici geen typisch 'leesboek' zijn: de veelheid aan ingewikkelde (en voor medioneerlandici onvertouwde) structuralistische methodes maken het moeilijk dit boek geboeid van kaff tot kaff door te lezen. De vele technische en theoretische uitweidingen – die soms erg ver leiden van de eigenlijke vraagstelling – en het sterk Romanistisch-geïnspireerde jargon maken het moeilijk de rode draad in het werk te volgen. In het tweede en derde hoofdstuk vertoont de studie de tendens om sterk te abstraheren van het eigenlijke verhaal. Voor lezers die meer geïnteresseerd zijn in de *Beatrijs* zelf dan in (de verantwoording van) de structuralistische methodes, kan het boek vergezocht lijken.

Vanuit mijn eigen achtergrond in de stylometrie heb ik vooral het eerste hoofdstuk met grote interesse gelezen. Lovenswaardig is Draux's besef dat 'statistische methodes geen magische recepten zijn om [een] auteur te identificeren' (p. 49). De stylometrie is natuurlijk een relatief jonge vertakking van de filologie die nog door verschillende kinderziektes gekweld wordt.¹ Toch stemt het hoopvol te zien dat binnen het vakgebied in een exponentieel stijgend tempo kritische studies verschijnen die meer licht werpen op de (on)mogelijkheden van de beschikbare methodes.² Het is

1 Joseph Rudman, 'The State of Authorship Attribution Studies. Some Problems and Solutions', in: *Computers and the Humanities* 31 (1998), 351-365.

2 Een uitstekend en recent overzicht is te vinden in Efstathios Stamatatos, 'A survey of modern authorship attribution methods', in: *Journal of the American Society for Information Science and Technology* 60 (2009), 538-556.

daarom uiterst jammer dat de recente stortvloed aan publicaties (in toonaangevende tijdschriften als *Literary and Linguistic Computing* of *Journal of Quantitative Linguistics*) geen weerklink hebben gevonden binnen deze studie. Door de sterk 'structuralistische' invalshoek van dit onderzoek beperken de meeste literatuurverwijzingen zich tot de periode voor 1980, hetgeen zeker jammer is wat betreft het eerste hoofdstuk, aangezien precies ná de jaren '80 grote vooruitgang is geboekt in de stylometrie.³ Mijns inziens had een betere inbedding Draux's studie van verschillende methodologische problemen kunnen vrijwaren. Ik geef enkele voorbeelden.

Het eerste hoofdstuk van Draux's studie gaat uit naar het eventuele auteursonderscheid binnen een tekst die amper 1038 verzen telt. Van een mogelijke, tweede auteur zijn zo nog geen 1000 woorden beschikbaar (p. 36), wat reeds een bijzonder smalle tekstbasis is voor welk onderzoek dan ook. Als er al een auteursonderscheid zou bestaan tussen bepaalde tekstdelen, zou het bijzonder moeilijk zijn dit mathematisch hard te maken aangezien verschillende studies hebben aangetoond dat een *sample* van 2000 woorden in veel gevallen de minimale ondergrens is voor een corpus ter karakterisering van de schrijfstijl van een auteur.⁴ Bovendien tonen recente studies aan dat methodes ontwikkeld voor moderne auteursonderscheiding niet zomaar op middeleeuwse teksten zijn toe te passen. Voor moderne teksten richt auteursonderzoek zich veelal op functiewoorden: 'functionele' woorden (zoals lidwoorden of voegwoorden) die precies door hun hoge frequentie betrekkelijk inhoudsonafhankelijk zijn. Hoewel deze methode voor moderne auteurs goede resultaten oplevert, is voor middeleeuwse gevallen aangetoond dat functiewoorden – zelfs na spellingnormalisatie – heel sterk gecor-

rumpeerd lijken door de kopiïsten van teksten: niet de stijl van een auteur maar vooral die van de *afschrijver* van een tekst manifesteert zich kenmerkend in de functiewoorden van middeleeuwse tekstdragers.⁵ Als Draux op basis van een analyse van de functiewoorden (p. 50-54) van een tekst claimt dat er tussen het begin en het slot van de *Beatrijs* een 'stijleenheid' (p. 54-55) bestaat, roept dat de vraag op of die stijleenheid betrekking heeft op het auteurschap van de *Beatrijs* dan wel op de ene kopiïst van de *Beatrijs*-tekst in het Haagse handschrift. Een ander probleem is dat Draux bepaalde stilistische verschillen rapporteert tussen tekstdelen binnen dezelfde tekst, maar dat de eventuele significantie daarvan bijzonder moeilijk is in te schatten bij ontstentenis aan enig vergelijkingscorpus.⁶ Ik weet – uit eigen ervaring – dat het aanleggen van dergelijke corpora een moeizame en tijdrovende klus is, zeker wanneer het materiaal handmatig dient geannoteerd te worden. Toch had een minimaal controlecorpus (bijvoorbeeld van slechts twee teksten, met zekerheid geschreven door twee verschillende auteurs) al aanzienlijk kunnen bijdragen tot de duiding van de geobserveerde verschillen en gelijkenissen.

Deze studie is, in het algemeen maar zeker in de laatste twee hoofdstukken, bijzonder rijk aan methodes en benaderingen. Enerzijds werkt dat verfrissend, aangezien een zo vertrouwd onderzoeksobject als de *Beatrijs* vanuit een heel ander en onverwacht denkkader wordt benaderd. Anderzijds worden methodologie en terminologie zo 'exogeen' dat deze studie lezers om erg veel inlevingsvermogen kan vragen. De rijkdom aan benaderingen die dit boek kenmerkt, is dus enerzijds een pluspunt maar anderzijds ook een minpunt, omdat de casus waar het eigenlijk om draait – de oorspronkelijkheid van de biecht – vaak

3 Vgl. de bibliografie in Stamatatos 2009 (noot 2).

4 De kritische ondergrens van '2000 woorden' wordt bijvoorbeeld genoemd in de 'tien geboden' voor auteursattributie voor middeleeuwse teksten geformuleerd in Herman Brinkman, *Als de nachtuil. Auteurschap en de overlevering van middeleeuwse teksten*. Amsterdam: Vossiuspers UvA, 2010 [ter perse].

5 Dit gegeven wordt nader toegelicht in Mike Kestemont & Karina van Dalen-Oskam, 'Predicting the Past.

Memory-based copyist and author discrimination in medieval epics', in: T. Calders, K. Tuyls & M. Pechenizkiy (red.), *Proceedings of the twenty-first Benelux conference on artificial intelligence (BNAIC 2009)*. Eindhoven: TU/e Press, 2009, 121-128.

6 Vgl. de relativerende opmerkingen van Draux op pagina 49 bijvoorbeeld met de methodologische eisen gesteld in Rudman 1998 (noot 1).

dreigt te stikken in al dat methodologisch geweld. Draux heeft met zijn studie niettemin een interessante bijdrage geleverd aan de kwantitatieve medioneerlandistiek en maakt duidelijk dat dit type onderzoek in de komende decennia voor grote uitdagingen staat: enerzijds moet het zich blijvend rekenschap geven van wat er zich op methodologisch gebied in andere wetenschaps-takken (zoals de *Digital humanities* of *Computational linguistics*) afspeelt; anderzijds mag zij niet vervreemden van wat er (inhoudelijk) in het meer traditioneel georiënteerde onderzoek binnen de medioneerlandistiek gebeurt. Slechts als aan deze voorwaardes is voldaan, zal de stylometrie bestaansrecht kunnen verwerven te midden van andere benaderingen en zich op evenwichtige wijze kunnen integreren in de traditionele vakbeoefening. Draux toont met zijn studie alleszins aan dat wij het arsenaal aan benaderingen waarmee wij onze middeleeuwse letterkunde kunnen belichten nog lang niet hebben uitgeput. Toch kan een ietwat teleurgestelde recensent van *Beatrijs' biecht* slechts vaststellen dat het onduidelijk is in hoeverre deze studie een nieuwe bijdrage levert aan de moderne medioneerlandistiek.

Adres van de auteur: Universiteit Antwerpen, Stads-campus S.D. 118, Grote Kauwenberg 18, B-2000 Antwerpen; Mike.Kestemont@ua.ac.be

Work in progress: een kladwerk van onschatbare waarde

VALERIE VERMASSEN

Naar aanleiding van: Astrid Houthuys, *Middeleeuws kladwerk. De autograaf van de Brabantsche yeesten, boek VI (vijftiende eeuw)*, Hilversum: Verloren, 2009, Schrift en Schriftdragers in de Nederlanden in de Middeleeuwen 4. ISBN 978-90-8704-063-5. Prijs: € 39,-.

Toen de redactie van *Queeste* mij uitnodigde om voorliggend boek te recenseren, was ik verheugd

om twee redenen. Eerst en vooral ligt het onderwerp van de dissertatie van Astrid Houthuys – meer bepaald de *Brabantsche yeesten* en iets ruimer de Brabantse historiografie – me zeer nauw aan het hart. Houthuys analyseert in haar proefschrift de bewaarde kladautograaf van boek VI van de *Brabantsche yeesten* (handschrift BRUSSEL, Koninklijke Bibliotheek 17017). Dankzij een diepgravende studie van de inhoudelijke en vormelijke aspecten van dit unieke handschrift komt ze op het spoor van de opvattingen van de auteur over stijl, grammatica en historiografie. Vooral de historiografische component van deze dissertatie komt mij vertrouwd voor. In het kielzog van mijn recent afgeronde onderzoek naar de laatmiddeleeuwse hagiografie in de Brabantse Windesheim-priorijen (1380–1550) was het immers moeilijk de geschiedschrijving in het hertogdom Brabant te ontwijken. Vanaf de tweede helft van de vijftiende eeuw ontstonden bij de Brabantse Windesheimkanunniken handschriften die een vermenging van genealogie, hagiografie en historiografie lieten zien. Deze kronieken en genealogieën waren bedoeld om het eigen Brabants verleden en de hertogelijke dynastie te ‘verheiligen’ dankzij de opname van talrijke Brabantse heiligen. Om die reden heb ik me dus de afgelopen jaren vertrouwd gemaakt met de Latijnse en volkstalige Brabantse historiografie, waaronder ook de *Brabantsche yeesten*.

Bij het zoeken naar sporen van Brabantcentristische hagiografie in het laatmiddeleeuwse Brussel kwam ik herhaaldelijk op het spoor van Petrus de Thimo, de opdrachtgever van boek VI van de *Brabantsche yeesten*. Hoewel hij hoofdzakelijk bekend stond als auteur van enkele Latijnse kronieken – zoals de *Historia Brabantiae diplomatica* – liet hij zich evenmin onbetuigd als hagiograaf. Zo schreef hij een leven van Goedele, patrones van het Brusselse Sint-Goedelekapittel en een Brabants martyrologium met overwegend Brabantse heiligen, dat gebruikt werd in de Sint-Goedelekerk. Dat hij ook optrad als opdrachtgever van volkstalige historiografie werd reeds geponeerd

1 Robert Stein, *Politiek en historiografie. Het ontstaan van Brabantse kronieken in de eerste helft van de vijftiende eeuw*. Leuven: Peeters, 1994, Miscellanea Neerlandica 10.